

УДК 130.12+316.3

КОНКУРЕНТНІСТЬ ТА ПАРИТЕТНІСТЬ ЯК ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Ігор Гоян

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
філософський факультет, кафедра філософії, соціології та релігієзнавства
вул. Шевченка, 57, 76025, м. Івано-Франківськ, Україна*

Оксана Федик

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
філософський факультет, кафедра загальної та клінічної психології
вул. Шевченка, 57, 76025, м. Івано-Франківськ, Україна*

Досліджено та виявлено засади тлумачення ідеї гендерної рівності, основні принципи та світоглядні концепти, які є підґрунтям для функціонування ідеї гендерної рівності у наукових дослідженнях. Розширено уявлення про принципи розуміння гендерної рівності на основі компаративного аналізу поняття гендерної рівності у контексті таких принципів, як конкурентність та паритетність, які класифікуються як основні підходи до розуміння поняття гендерної рівності у наукових дослідженнях. Доведено, що гендерну рівність доцільніше тлумачити у контексті принципу конкуренції між статями, оскільки паритетний підхід до гендерної рівності переважно має статичний вимір і не відображає реального процесу гендерних відносин, які в цілому ґрунтуються на моральних та аксіологічних чинниках.

Ключові слова: рівність, формальна рівність, гендерна рівність, гендерна справедливість, гендерна неупередженість, фемінність, маскуліність, андрогінність, паритетний підхід до гендерної рівності, конкурентний підхід до гендерної рівності.

Гендерна рівність у різних суспільствах, зокрема українському, на рівні конкретної її реалізації характеризується різними проблемами, які пов'язані зі світоглядом суспільства, ментальними особливостями та гендерними стереотипами.

Існує принаймні два основних підходи до розуміння гендерної рівності, які, на наш погляд, можна означити принципами *конкурентності* та *паритетності*, які розвиваються у більшості наукових досліджень. Зокрема, принцип *паритетності* у розумінні гендерної рівності ґрунтується переважно на статистичних даних та гендерних індексах, які можуть бути вимірянні соціологічно, і передбачає свідоме квотування та паритет соціальних ролей чоловіків і жінок у всіх соціальних сферах. Принцип *конкурентності* у розумінні гендерної рівності передбачає моральний та аксіологічний вимір тлумачення гендерної рівності, оскільки представники різних статей мають одночасно фемінні та маскуліні риси, які слід розвивати в собі для того, щоб отримати на конкурентних основах певну соціальну роль та соціальний статус.

Поняття рівності у гендерних дослідженнях осмислюється як одна з ключових категорій, що виражає суть гендерних відносин та пов'язана із загальним принципом рівності всіх людей. У цьому аспекті О. Мірошніченко зазначає, що «поняття гендерної рівності виникло на хвилі рівності прав чоловіка та жінки» [1, с. 690], тобто воно

стало можливим у зв'язку з інноваційними підходами у сфері права, які ґрунтуються на егалітарних принципах. З точки зору М. Крочука, «одним із найвагоміших загальнолюдських принципів є принцип рівності – визнання того, що всі люди мають бути рівними між собою незалежно від будь-яких особливостей» [2, с. 464], а створює умови для *конкуренції* у суспільстві. Тобто загалом *ідея рівності* всіх людей, незалежно від статі, походження, соціального статусу, має морально-правовий вимір, який передбачає *чесну конкуренцію* між людьми. *Принцип егалітарності* прав є основою для *узаконення конкуренції* у суспільстві та реалізується насамперед у вимірі універсальних прав та обов'язків людей, а рівність між людьми можлива стосовно їх свободи та сфер відповідальності, можлива як визнання їх рівної гендерної значущості для суспільства та виконання у ньому соціальних ролей на *конкурентних* засадах.

Тут можна погодитись з думкою, що «рівні права та свободи є найважливішим елементом гендерної рівності» [3, с. 54]. При цьому «рівність людей – це однаковість їх соціальних можливостей не лише у користуванні своїми правами, а й у виконанні суспільних обов'язків» [3, с. 54], тобто однакові можливості створюють рівні умови для суспільної конкуренції. Аналогічні міркування щодо егалітарності та *конкурентності* основних прав чоловіків і жінок знаходимо у Н. Максименко, яка вважає, що «гендерна рівність – це універсальний принцип у галузі прав людини, який наділяє осіб різних статей рівними правами та можливостями для їх участі у всіх сферах суспільного, державного та приватного життя» [4, с. 552]. Подібно до попередніх авторів ідею рівності розглядають В. Барко та О. Смірнова, які «під гендерною рівністю розуміють процес справедливого ставлення до жінок та чоловіків у суспільстві, забезпечення рівних прав і рівних можливостей для жінок і чоловіків, рівних умов для реалізації прав людини, участі в економічному, політичному, соціальному і культурному розвитку» [5, с. 153], а такі умови зазвичай є *конкурентними*. Тому гендерна нерівність – це нерівність, яка передбачає обмеження прав людей стосовно їхньої соціальної ролі, прав і обов'язків на основі статі та стереотипів, які є домінуючими у суспільстві стосовно статей. Тобто «гендерна рівність – це правове становище, гарантування будь-яким особам, незалежно від статі, можливості однакової реалізації своїх прав, бажань, задумів...» [6, с. 14] на *конкурентних* засадах. Подібні погляди властиві також для О. Дашковської, яка вважає, що «суттєвим проявом рівності в сфері взаємодії чоловіка і жінки є рівність їхніх прав і свобод, їхня юридична рівність перед законом і судом» [7, с. 21].

При цьому слід мати на увазі, що *принцип рівності людей взагалі* – це передусім принцип *формальної рівності прав і обов'язків* людей у суспільстві та принцип їхньої конкуренції за отримання соціальних ролей. Зазначимо, що формальну рівність людей тут слід розуміти як законодавчо закріплену рівність, як законодавчу рівність їхніх прав в аспекті чесної конкуренції. У цьому аспекті «категорія рівності у правовій площині передбачає рівну міру прав і обов'язків у всіх громадян, однаковою для усіх простір соціальної свободи» [2, с. 467].

Принцип *формальної рівності громадян* незалежно від статі не передбачає автоматичної гарантії отримання всіх благ та досягнення рівності прав без конкурентних зусиль людини мати ці права і виконувати обов'язки. Людина має, наприклад, право на освіту, медицину, участь в управлінні державою; але якщо вона не хоче вчитись, не поважає власне здоров'я і не має професійних компетенцій щодо управління, тобто відмовляється від чесної конкуренції за отримання цих прав, то реалізувати своє право вона не може і ніхто їй цих прав гарантувати не може і не зобов'язаний. Формальні (законодавчі) права можуть бути реалізовані тільки при бажанні та активній конкурентній

дії людини. Тут ми погоджуємось з думкою, що «рівноправність чоловіка і жінки – це встановлення для всіх рівних прав, тобто підпорядкування всіх єдиному закону, а не дарування усім однакових матеріальних засобів, однакових розумових здібностей, освіти...» [7, с. 23]. Тобто, як вважає Н. Максименко, «правова держава забезпечує правову рівність між соціальними статями, що означає надання їм рівних стартових можливостей. Однак реалізація прав жінкою та чоловіком залежить від їх особистих якостей – знань, умінь, таланту тощо. Це породжує випадки прояву нерівності у суспільстві» [4, с. 551], оскільки одні люди приймають такий конкурентний виклик, який ґрунтується на рівних стартових можливостях, а інші є більш пасивними.

В аналогічному конкурентному аспекті слід розглядати принцип рівності і в *гендерному вимірі*, оскільки «у правовому аспекті гендерна рівність функціонує як складник загального принципу рівності... Конструкція гендерної рівності має розкриватися насамперед через категорію прав людини як універсального стандарту рівності. Права людини відбивають загальний і безумовний стандарт, єдиний для обох статей» [2, с. 467]. Загалом М. Крочук зазначає, що «гендерна рівність належить до фундаментальних засад прав особи. Норми будь-якої галузі права повинні відповідати загальним принципам права, у тому числі принципу гендерної рівності» [2, с. 469], що створює умови для *конкурентного суспільства*.

Конкурентний підхід до гендерної рівності передбачає, що проголосивши на законодавчому рівні «принцип рівності статей», не слід очікувати, що всі посади, соціальні ролі та професії відразу будуть у суспільстві розподілені за *паритетним* принципом рівності між чоловіками і жінками, оскільки для того щоб виконувати певну соціальну роль, очолювати посаду, слід бути професіоналом, потрібно мати таланти і розумові здібності, компетенції та рівень освіти щодо функціонального виконання цих ролей і посадових обов'язків, які здобуваються тільки на основі *чесної конкуренції*.

Правова рівність людей передбачає рівне моральне та правове ставлення до статей, рівні конкурентні вимоги до них, рівні можливості щодо оплати праці, кар'єрного росту за умови конкурентної віддачі їхньої праці і зусиль.

Гендерна рівність також передбачає рівні конкурентні соціальні можливості статей, рівні конкурентні вимоги до отримання посад і соціальних статусів, рівність щодо їхніх прав, рівні конкурентні умови в триманні професії, освіти, кар'єри, зайнятості, підприємстві, участі у владних структурах, відсутність насильства та упередженості за статевими ознаками.

На наш погляд, гендерну рівність доцільно обґрунтовувати як рівність статей у гідності, свободі, правах та обов'язках, власне, слід звертати увагу на *соціально-правовий, моральний та аксіологічний рівень гендерної рівності*, яка можлива як конкурентна рівність людей на основі загальнолюдських цінностей та поваги до людини взагалі. У суспільстві можлива тільки формальна конкурентна рівність у правах, але не у біологічній природі. Біологічна стать визначається наперед заданою генетичною інформацією, і в цьому аспекті генетика впливає на психологію самосприйняття та самоусвідомлення.

Абсолютної рівності між людьми в онтологічному сенсі не може існувати, оскільки люди мають *психологічні, вікові, статеві та біологічні* відмінності, вроджені таланти, здібності та риси темпераменту, схильність до чеснот. Такі *природні відмінності* людей, які дані їм від народження впливають певною мірою на соціалізацію людини, стратифікацію суспільств, поділ праці та на соціальні ролі, які відіграє людина у суспільстві. Однак природні відмінності не повинні бути підґрунтям для дискримі-

нації. У цьому аспекті ми погоджуємось з міркуванням М. Крочука, який вважає, що «складником загального принципу рівності є незалежність від статі. Стать є природною константою, що виражає сукупність анатомо-фізіологічних властивостей, за якими людина визначається як жінка або чоловік. Рівність статей не означає їх біологічної ідентичності або ігнорування фізичних можливостей, психічних та психологічних характеристик. Відмінності не повинні негативно відбиватися на умовах життя чоловіків і жінок, спричиняти дискримінацію» [2, с. 469], тобто біологічні відмінності не можуть бути основою для соціальної нерівності та дискримінації або відмови у конкуренції щодо отримання суспільних благ і ролей. З точки зору М. Крочука, «відмінності не повинні негативно впливати на умови життя людини як чоловічої статі, так і жіночої, не повинні бути причиною їх дискримінації, вести до нерівності» [8, с. 247], бо категорія гендерної рівності «...враховує анатомічні та психофізіологічні відмінності обох статей» [8, с. 244].

Водночас, на наш погляд, поряд з природною відмінністю всіх людей, в тому числі природною відмінністю статей, можлива *абсолютна правова та моральна рівність людей*, яка може бути підґрунтям для реалізації гендерної рівності, бо гендер, а в тому числі гендерна рівність – це соціальний конструкт, який має аксіологічні виміри, бо «...ієрархія цінностей у суспільстві впливає на формування всіх типів відносин, в тому числі гендерних» [9, с. 156]. Тобто «гендер – соціокультурна категорія та колективні явлення, завдяки яким біологічні відмінності статей переводяться на мову соціальної та культурної диференціації» [7, с. 21], а в цілому «гендер має соціальний та правовий аспект» [7, с. 21].

Статеві та природні відмінності є заданими *онтологічно*, а тому абсолютної рівності людей за їх *онтологічною* природою не існувало, не існує і не буде існувати. Проте гендерна рівність навіть за умови природної відмінності статей можлива та бажана, але тут її слід тлумачити як рівність на конкурентній основі, бо вона може бути досягнута у чесній конкуренції на моральному, правовому та аксіологічному рівні, на якому вона власне й конструюється, тобто «гендер та гендерні відносини – це принципово аксіологічний конструкт, який не має аналогів у природі, тобто він створений свідомо та штучно людиною з власної ініціативи та з її розуміння цінностей, зокрема цінності людини» [9, с. 156]. На наш погляд, можлива абсолютна рівність людей (в тому числі рівність чоловіків і жінок (гендерна рівність)) за їх *моральною і правовою* природою, за їх правами, обов'язками і цінностями, які вони здатні відстоювати на конкурентній основі.

Навіть якщо тлумачити гендер як «соціальний конструкт чоловіка і жінки» [10, с. 25], або як соціальну «...приналежність до певного виду статі, уявлення кожного індивіда про рольові характеристики та поведінкові особливості індивідів тієї статі, до якої він належить» [7, с. 21], то якщо усунути з таких соціально-рольових характеристик гендерні стереотипи і упередження, в яких йдеться про нерівність, ієрархію та привілеї чоловічого і жіночого, ідей підпорядкування, пріоритету, дискримінації чи нечесної конкуренції, то можна сформулювати уявлення про рольові характеристики та поведінкові особливості статей, які б не мали жодних ознак дискримінації. Власне, гендерна дискримінація в своїй суті – це нечесна конкуренція статей за отримання соціальних ролей.

Досягнути справедливості у відношенні між статтями можна було б такими ж самими засобами аксіологічної конструкції, які передбачають конкурентну основу, бо «гендер та гендерні відносини <...> не є природним станом речей, а конструюються не

тільки в межах певного світогляду, ідеології, розмаїтих субкультур та культурних традицій, а в цілому у сфері пізнання та сфері свідомості людини» [9, с. 156]; або ж можна було б, як вважає А. Кучук, досягнути гендерної рівності як рівності соціальних конструктів чоловіка і жінки [10, с. 25] без вказівки на ієрархічність статей у суспільстві та їх пріоритетну соціальну роль, передбачивши у такій конструкції *принцип чесної конкуренції*. В такому аспекті *гендерну рівність*, а точніше *гендерну справедливість*, яку слід розуміти як *чесну конкуренцію*, слід ґрунтувати на ідеї, що фундаментальних моральних і правових відмінностей між чоловіками і жінками у їх природі не існує, що всі є *конкурентно-рівними* у своїх правах і можливостях, реалізація яких звичайно залежить від зусиль кожної людини.

В аспекті таких міркувань доцільніше у відносинах між статями вживати поняття не «гендерної рівності», а «*гендерної справедливості*», або «*гендерної неупередженості*», або ж «*гендерної конкуренції*», які передбачають повагу до прав і функціональних обов'язків чоловіків і жінок, які можуть бути в контексті гендерної справедливості *взаємозамінними на конкурентній основі внаслідок андрогінності статей* та не ґрунтуватись на принципах ієрархії та підпорядкування.

Чіткий поділ на традиційно чоловічі і жіночі соціальні ролі, обмеження статей у тих чи інших конкурентних можливостях і правах з моральної, правової чи навіть з релігійної точки зору є, на наш погляд, не досить перспективним. Ми підтримуємо думку Т. Краснопольської, яка вважає, що «...традиційні гендерні ролі стримують розвиток особистості і реалізацію наявного потенціалу» [11, с. 243]. Дослідниця зазначає, що «...Сандра Бе розробила концепцію андрогінії, за якою людина, незалежно від своєї біологічної статі, може бути наділена як рисами маскулінності, так і фемінінності, поєднуючи в собі як традиційно жіночі, так і традиційно чоловічі якості... Цілісну особистість характеризує не маскулінність чи фемінінність, а андрогінність, тобто інтеграція жіночого емоційно-експресивного стилю з чоловічим інструментальним стилем діяльності. Андрогінія сприймається як емансипація обох статей, а не як боротьба жінок за рівність у маскуліно орієнтованому суспільстві» [11, с. 243]. Можливо саме концепція андрогінності може стати тією основою та принципом *гендерної конкуренції*, який міг би бути підґрунтям для поширення ідеї гендерної рівності, оскільки всі люди наділені однаковими правами, мають рівні конкурентні можливості та можуть поєднувати в собі моральні та структурно-функціональні риси протилежної статі. У цьому аспекті *ідея андрогінності створює умови для гендерної конкуренції*, бо поєднання в людині рис протилежної статі відбувається не на біологічному рівні, а на ментальному, моральному, функціональному, соціально-ролевому, аксіологічному, виховному, світоглядному, соціалізаційному рівнях участі життя людини в суспільстві і є, на наш погляд, динамічним в процесі людського життя, тобто ці маскуліні і фемінні риси можна набувати і формувати за бажанням. Така динаміка фемінних та маскуліних рис в людині забезпечує можливість для гендерної конкуренції.

В аспекті андрогінності знімається ряд проблем гендерної ідентифікації та участі в соціальних інститутах, які мають світоглядний та стереотипний вимір, бо у контексті андрогінності фемінні та маскуліні риси притаманні у різних співвідношеннях одночасно і чоловікам і жінкам, а тому фактично не існує «чистого» фемінного чи маскуліного типу гендерної поведінки, а це створює умови для гендерної конкуренції. Тому для досягнення гендерної рівності необхідна конкурентна співпраця між статями, «...створення справді рівних відносин партнерства між чоловіками та жінками і такого розподілу відповідальності, який би дав можливість ліквідувати порушення

рівноправності...» [3, с. 56]. Подібні ідеї висловлюють такі дослідники, як В. Барко та О. Смірнова, які вважають, що «...гендерна рівність має передбачати партнерські гендерні відносини – відносини двох рівноправних суб'єктів, кожен з яких має власну цінність» [5, с. 153]. Власне, у розумінні гендерної рівності вони відстоюють правовий та аксіологічний аспекти, які є умовою для конкурентного партнерства.

В цілому *концепція андрогінності у тлумаченні статей може бути фундаментальною основою для функціонування у суспільстві принципу гендерної конкуренції*, оскільки цей принцип передбачає виховання в собі саме тих рис і кваліфікацій, компетенцій і навичок, які необхідні для отримання певної соціальної ролі та соціального статусу і можуть бути досягнуті чоловіками і жінками.

Тому звідси заклик до *паритетного*, пропорційного та симетричного розподілу соціальних ролей у суспільстві, який нібито є принципом гендерної рівності з точки зору андрогінності, не є перспективним, бо навіть якщо чоловіків більше в уряді, то в них також є фемінні риси, а тому політичні рішення приймаються також на основі жіночого начала. З іншого боку, якщо в уряді буде паритетна кількість чоловіків та жінок, то цілком імовірно, що в сукупності будуть все одно домінувати маскулінні чи фемінні риси у прийнятті політичних рішень, бо кожна стать володіє набором маскулінних і фемінних рис. Тому більш перспективним шляхом до гендерної рівності є визнання прав і обов'язків, рівних можливостей статей, повага до представників протилежної статі та надання їм однакових конкурентних умов для отримання тієї чи іншої соціальної ролі.

Гендерну рівність недоцільно тлумачити *паритетно*, математично, симетрично як певну «соціальну пропорцію» на основі квот чи математично-рівне представництво чоловіків і жінок у тих чи інших професіях, соціальних інститутах та службах, наприклад в уряді. Такий підхід є неефективним, бо гендерний паритет чи симетрія оцінюються тільки на основі статистичних даних через метод гендерного статистичного аналізу за певними індексами, наприклад, «для розрахунку індексу гендерної рівності виділяють 6 основних сфер (робота, гроші, знання, час, влада і здоров'я)...» [12, с. 123], але такий статистичний аналіз не може відобразити конкурентні виміри гендерної рівності, яка досягається на основі моральних рис людини і її компетенцій.

На нашу думку, не слід отожднювати метод гендерного статистичного аналізу із гендерною рівністю, бо гендерна рівність – це насамперед справедливість та толерантність (неупередженість) статей у відносинах на основі принципу конкуренції. Як, наприклад, виміряти рівень справедливості, толерантності та поваги статей одна до одної у тому чи іншому суспільстві, тобто, як вирахувати «індекс справедливості», «індекс поваги» чи «індекс толерантності», бо гендерна рівність має пеередусім моральний вимір, а не статистичний. Тому статистичний метод з розмаїтими статистичними індексами не може бути надійною основою для розуміння гендерної рівності, а дає тільки фактичну статистику участі громадян у суспільному житті і не оцінює їхніх бажань, уподобань, рівня домагань та рівня справедливого і толерантного ставлення. Тим більше така гендерна статистика не може бути застосована для розуміння гендерної рівності у неправовому і корумпованому суспільстві, бо саме ці явища негативно впливають на показники зайнятості та участі громадян у суспільному житті. Метод статистичного гендерного аналізу можна використовувати як допоміжний у розумінні гендерної рівності переважно у правовій, демократичній та некорумпованій державі.

Якщо у суспільстві свідомо впроваджувати *паритетну* (статистичну) гендерну рівність, то це не гарантує достатньо високого професійного рівня і конкуренції у со-

ціальних сферах, які вимагають передусім не математичної статистики (щоб часом не образити представників тієї чи іншої статі, яких є менше у тій чи іншій соціальній сфері), а вимагає відповідальності, компетентності та професіоналізму. В такому аспекті думка М. Крочука про те, що «утвердження гендерної рівності в суспільстві неможливе без гендерного паритету» [8, с. 248], є на наш погляд, дискусійною, оскільки такий *статистичний паритет за певними індикаторами не може відобразити реальні конкурентні можливості чоловіків і жінок відповідати соціальним ролям*. Статистична (паритетна) гендерна рівність може виражати тільки кількісні показники суспільної участі статей у процесах, але не виражає якісних показників гендерної рівності, які є моральними та конкурентними. Тому, наприклад, в уряді тієї чи іншої держави краще мати не рівну пропорцію чоловіків і жінок, а чесних, відповідальних, справедливих, толерантних, патріотичних громадян незалежно від їх статі, бо кількісний гендерний паритет і гендерна симетрія в уряді не гарантуватиме його моральний рівень, який власне й є підґрунтям прийняття політичних рішень. Проблеми України в цьому аспекті полягають не в гендерній диспропорції, чи у відсутності гендерного паритету в уряді чи інших сферах, а в моральній недосконалості її громадян, як зазначає, наприклад, В. Будз, який стверджує, що вирішення проблем в сучасному українському суспільстві можливе тільки моральним шляхом [13, с. 255–262].

Паритетне розуміння гендерної рівності як певної статистичної пропорції у соціальних інститутах широко поширене у суспільній думці. Наприклад, гендерну рівність як відсутність дискримінації за певними параметрами та індикаторами розвивають в ЄС та приймають подібний аспект розуміння в Україні, як зазначає Н. Демченко, оскільки одним із параметрів гендерної рівності є «...утвердження принципу рівної участі жінок і чоловіків на рівні прийняття рішень...» [14, с. 163]. Н. Демченко підкреслює принцип паритетного підходу до гендерної рівності в ЄС, оскільки зазначає, що «на сьогодні найбільш популярною світовою системною стратегією, закріпленою Радою Європи у «Стратегії гендерної рівності на 2014–2017 роки» (Council of Europe «Gender Equality Strategy, 2014-2017»), яка покликана сприяти подоланню гендерної асиметрії та нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства, є Мейнстрімінг («gender mainstreaming policy»). Мейнстрімінг – це стратегія, що полягає у впровадженні проблем рівності статей на всіх рівнях суспільного життя шляхом організації системи її врахування під час прийняття політичних рішень. Гендерна асиметрія визначається як непропорційна представленість соціальних і культурних ролей обох статей у різних сферах життя, зокрема в освіті, що проявляється як асиметрія норм, приписів, що визначають поведінку жінок і чоловіків у суспільстві, у тому числі на рівні мови» [14, с. 163]. Проте, якщо рішення є важливим, то його ефективність залежить не від пропорції чи асиметрії жінок і чоловіків, які обговорюють це рішення, а від інноваційного і творчого аспекту у прийнятті рішення, від ступеня розвитку раціональності та від розуміння суті проблеми, від морального клімату в колективі і в суспільстві.

Принцип *паритетної* (статистичної) рівності та симетрії у прийнятті політичних рішень чи пропорційної участі у соціальних інститутах та пропорційний розподіл соціальних ролей між чоловіками і жінками не може виражати суть гендерної рівності, яка швидше за все має моральний і правовий характер та виражає *аксіологічні* пріоритети, які можна вважати основними критеріями гендерної рівності.

Якщо слідувати логіці *паритетного* підходу до гендерної рівності, то причиною гендерної дискримінації є нерівне (статистичне) представництво статей у сферах сус-

пільного життя. Але насправді причиною гендерної нерівності є скоріше відсутність рівних конкурентних умов та аксіологічна криза того чи іншого суспільства. Тут ми погоджуємось із думкою, що «сучасна гендерна ситуація в Україні характеризується поширенням гендерних проблем, пов'язаних із занепадом духовно-моральних і сімейних цінностей...» [15, с. 132]. При цьому слід мати на увазі, що «гендерний дисбаланс в Україні має форму приниження прав як жінок, так і чоловіків» [16, с. 207], тобто не передбачає їх рівної конкуренції у тій чи іншій сфері. Тому швидше причиною гендерної дискримінації є «асиметрія цінностей» щодо статей та несиметрична (нечесна) конкуренція, а не асиметрія гендерного представництва на рівні статистики. Тому дійсно серед шляхів подолання негативних явищ у гендерних відносинах є ті, «...в основі яких лежать егалітарні цінності, права людини, ідея соціальної рівності та справедливості, стабільність, самореалізація і гармонійний розвиток як окремої особистості, так і всього суспільства» [15, с. 133]. Тобто вирішення гендерних проблем можливе «...через дотримання демократичних прав і свобод, створення умов для забезпечення рівних можливостей, рівну участь жінок і чоловіків та контроль за розподілом ресурсів, гендерну чутливість на рівні прийняття і виконання рішень з урахуванням потреб та інтересів різних гендерних груп, рівну відповідальність і рівні обов'язки у різних сферах життєдіяльності» [15, с. 138–139], що створює умови для рівної конкуренції статей.

Гендерну рівність слід розуміти як рівність у правах чоловіків і жінок, як конкурентну рівність їх можливостей щодо участі у тих чи інших сферах суспільного життя і рівні можливості та умови виконання соціальних і професійних ролей, якщо вони є конкурентоздатними та відповідають критеріям кваліфікованості та професійності, а не як рівне (симетрично-статистичне) представництво статей у соціальному житті.

Паритетне розуміння гендерної рівності розвивають також такі автори, як В. Никифоренко та А. Табанова, які вважають, що в Україні властиве збереження «...гендерних диспропорцій практично у всіх сферах суспільного життя...» [17, с. 218], а саме, вони доводять, що «...найбільша гендерна нерівність спостерігається саме в політичній сфері України та на управлінських посадах» [17, с. 221], а серед випадків дискримінації жінок вони вказують «...відсутність жінок в уряді та не допуск їх до прийняття важливих державних рішень...» [17, с. 221]. Крім того, автори вказують, що «...найнижчим показником є показник участі жінок у парламенті, який гальмує загальний показник індексу людського розвитку України в рейтингу інших країн світу...» [17, с. 224]. Проте причиною відсутності жінок чи чоловіків у парламенті України може бути не гендерна нерівність, а швидше корумпованість політичних інститутів чи недосконалість виборчого законодавства, яке не передбачає рівних умов конкуренції статей.

Паритетне тлумачення гендерної рівності властиве також для Т. Краснопольської, яка у ряді статей веде мову про такий принцип гендерної рівності. Зокрема вона вважає, що гендерна рівність є складником паритетної демократії, параметрами якої є «...рівне представництво жінок та чоловіків на виборчих та призначуваних посадах; паритетна участь жінок у законодавчому процесі (гендерний баланс в парламенті)» [18, с. 224]. Проте зазначимо також, що сутністю демократії є не математичний підрахунок голосів, а прозорість, відповідальність, конкурентність та чесність вибору. Звідси думка авторки про те, що «...паритетне представництво жінок у владі – справа справедливості і рівності» – є досить дискусійним питанням, бо демократична справедливість передбачає передусім чесний та конкурентний вибір під час прийняття рішення. Подібні ідеї дослідниці простежуються в іншій праці, в якій вона зазначає,

що гендерна асиметрія у державному управлінні є «...одним із головних індикаторів гендерної асиметрії в українській державі» [19, с. 555].

Конкуренція між людьми – це природний стан речей, який виражається у змаганні щодо отримання розмаїтих суспільних благ і власності. Якщо ж прийняти гендерну рівність як паритетну модель, то вона не буде перспективною, оскільки виключає конкуренцію, а отже, змагання за посаду чи кваліфікацію.

Гендерна рівність – це конкурентна формальна рівність чоловіків і жінок у правах та обов'язках, а не у квотах та представництвах в тих чи інших соціальних інститутах. Тому дискусійною є думка про те, що «квотування повинно сприяти процесу формування парламентів на рівних гендерних принципах» [20, с. 130], оскільки квоти аж ніяк не гарантують забезпечення успішного функціонування парламенту, яке має зовсім інші механізми, які передбачають конкуренцію політичних ідеологій та конкуренцію людей.

Гендерна рівність передбачає повагу до прав і обов'язків чоловіків і жінок, їхні рівні соціальні можливості і можливі досягнення, рівні *конкурентні умови* між ними, але не є зобов'язанням і гарантією рівного розподілу чоловіків і жінок у соціальних сферах. Тобто гендерна рівність передбачає *неупередженість* у відносинах між статями з приводу отримання прав і обов'язків і виключає гендерні стереотипи, які обмежують конкурентний доступ тієї чи іншої статі до соціальних ролей.

Гендерну рівність не слід сприймати як таку, яка заперечує *принцип природної конкуренції* у суспільстві за отримання благ. Якщо усунути принцип здорової і чесної конкуренції у соціальних інститутах та професійній сфері, то це вплине на ефективність роботи соціальних інститутів і виконання соціальних ролей.

Люди мають різні вроджені здібності і таланти, схильності і психічні реакції, але водночас вони можуть набувати на конкурентній основі фемінних та маскулічних рис. Тому абсурдною може бути вимога щодо паритетного розуміння принципу гендерної рівності і вимоги рівного представництва чоловіків і жінок в уряді, армії, спорті, навчальних закладах, будівництві, виробництві, бо для багатьох сфер слід мати достатній рівень освіти, кваліфікації, азарту, бажання працювати, що досягається на конкурентній основі.

Гендерну рівність доцільніше тлумачити у контексті принципу конкуренції між статями, оскільки паритетний підхід до гендерної рівності переважно має статичний вимір і не відображає реального процесу гендерних відносин, які в цілому ґрунтуються на моральних та аксіологічних чинниках.

Аксіологічні чинники гендерної рівності є фундаментальними та передбачають справедливість, повагу та толерантність у гендерних відносинах, як основу для становлення гендерної рівності. При цьому *гендерну справедливість* слід розуміти як *чесну конкуренцію* чоловіків і жінок в отриманні соціальних ролей та досягненні соціальних статусів.

Гендерна рівність – це системний принцип і процес, який передбачає у першу чергу морально-правове підґрунтя свого буття, а також такі загальнолюдські цінності, як демократію, свободу, справедливість, толерантність та гуманність у відносинах між чоловіками і жінками. Тільки на основі такого морального підґрунтя гендерної рівності у суспільстві буде досягнуто паритетних та симетричних вимірів гендерної рівності, оскільки якщо суспільство є неправовим, корумпованим, недемократичним, то в ньому паритетна гендерна рівність неможлива.

Список використаної літератури

1. Мірошніченко О.А. Права людини: гендерна рівність та міжнародне право. Форум права. 2011. № 1. С. 690–693.
2. Крочук М.І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2011. № 4. С. 464–471.
3. Івченко Ю.В. Гендерна рівність в Україні (національні особливості). Філософські та методологічні проблеми права. 2013. № 1–2. С. 52–59.
4. Максименко Н.В. Гендерна рівність: проблеми становлення та дотримання. Форум права. 2011. № 2. С. 551–556.
5. Барко В.І. Теоретичні засади визначення поняття гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України на сучасному етапі розвитку суспільства / В.І. Барко, О.М. Смірнова. Вісник Національного університету оборони України. 2014. № 4 (41). С. 152–155.
6. Грицай І. Принцип гендерної рівності: вітчизняний досвід і міжнародні стандарти. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2018 (Іunie). С. 13–16.
7. Дашковська О.Р. Принцип гендерної рівності: поняття, витоки і роль на сучасному етапі розвитку суспільства. Порівняльно-аналітичне право. 2014. №5. С. 20–23.
8. Крочук М.І. Категорії «гендер», «стать» і «відмінність» в аспекті гендерної рівності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2012. № 2 (1). С. 244–249.
9. Гоян І. Аксиологічне конструювання гендерних відносин. Гендерні студії: навчання, дослідження та практика. Збірник матеріалів II-ї Міжнародної конференції «Гендерні студії: навчання, дослідження та практика» та семінару для молодих дослідників «Гендерні студії: освіта, гендерна рівність, демократія, мир» (16-20 квітня 2018 р.) / За ред. О.В. Авраменко, Т.В. Лісова. Кропивницький: Видавництво «КОД». С. 156–158.
10. Кучук А.М. Гендерна рівність і рівність чоловіка і жінки: правовий дискурс. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 3. С. 24–26.
11. Краснопольська Т.М. Основні теоретичні конструкти гендера. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія»: Південноукраїнський центр гендерних проблем, 2012. Вип. 44. С. 236–244.
12. Акбаш К. Застосування простих індексів гендерного паритету у демографічній та не-демографічній сферах / К. Акбаш, Н. Пасічник, Р. Ріжняк. Гендерні студії: навчання, дослідження та практика. Збірник матеріалів II-ї Міжнародної конференції «Гендерні студії: навчання, дослідження та практика» та семінару для молодих дослідників «Гендерні студії: освіта, гендерна рівність, демократія, мир» (16-20 квітня 2018 р.) / За ред. О.В. Авраменко, Т.В. Лісова. Кропивницький: Видавництво «КОД». С. 122–125.
13. Будз В.П. Самоорганізація суспільної дійсності в контексті її антропологічних засад та аксиологічних чинників: у 5 т. Т. 5 : Самоорганізація українського суспільства як єдність аксиологічних та моральних чинників: монографія = Self-Organisation of Public Reality in the Context of its Antropological Principles and Axilological Factors : in 5 vol. Vol. 5: Self-Organisation of Ukrainian Society as a Unity of Axilological and Moral Factors : Monograph / Володимир Будз. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2017. 361 с.
14. Демченко Н. Шляхи подолання гендерної нерівності та дискримінації у вищій освіті: світовий досвід. Гендерні студії: навчання, дослідження та практика. Збірник матеріалів II-ї Міжнародної конференції «Гендерні студії: навчання, дослідження та практика» та семінару для молодих дослідників «Гендерні студії: освіта, гендерна рівність, демократія, мир» (16-20 квітня 2018 р.) / За ред. О.В. Авраменко, Т.В. Лісова. Кропивницький: Видавництво «КОД». С. 163–165.
15. Котова-Олійник С.В. Гендерні відносини як об'єкт соціально-філософського дослідження. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2012. № 51. С. 132–141.

16. Краснопольська Т.М. Гендерний аспект впровадження принципу рівності в сучасній українській державі. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 42. С. 207–215.
17. Никифоренко В.Г. Гендерна рівність в Україні: проблеми та шляхи удосконалення / В.Г. Никифоренко, А.І. Табанова. Вісник соціально-економічних досліджень. 2014. Вип. 2 (53). С. 218–225.
18. Краснопольська Т.М. Гендерна рівність в політичній сфері як складова паритетної демократії. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса, 2012. Вип. 47. С. 223–232.
19. Краснопольська Т.М. Гендерна асиметрія в сучасній українській державі. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2010. Вип. 40. С. 554–562.
20. Барановський Ф. Проблема гендерної нерівності в політичному представництві і роль громадського сектору в її розв'язанні / Ф. Барановський. Гендерні студії: навчання, дослідження та практика. Збірник матеріалів II-ї Міжнародної конференції «Гендерні студії: навчання, дослідження та практика» та семінару для молодих дослідників «Гендерні студії: освіта, гендерна рівність, демократія, мир» (16-20 квітня 2018 р.) / За ред. О.В. Авраменко, Т.В. Лісова. Кропивницький: Видавництво «КОД». С. 129–131.

COMPETITIVENESS AND PARTICIPATION AS A PRINCIPLES GENDER EQUALITY INTERPRETATION

Ihor Hoian

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Faculty of Philosophy,
Department of Philosophy, Sociology and Religious Studies
Shevchenko str., 57, 76025, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Oksana Fedyk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Faculty of Philosophy,
Department of General and Clinical Psychology
Shevchenko str., 57, 76025, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

The principles of the interpretation of the idea of gender equality, the basic principles and ideological concepts that underlie the functioning of the idea of gender equality in scientific researchers are investigated and revealed. The idea of the principles of understanding gender equality on the basis of a comparative analysis of the concept of gender equality in the context of such principles as competition and parity are broadened, which are classified as the main approaches to understanding the concept of gender equality in scientific research. It is proved that gender equality is more appropriate to be interpreted in the context of the principle of competition between sexes, since the parity approach to gender equality is predominantly static and does not reflect the real process of gender relations, which is generally based on moral and axiological factors.

Key words: equality, formal equality, gender equality, gender justice, gender impartiality, femininity, masculinity, androgyny, parity approach to gender equality, competitive approach to gender equality.